TOMASZ SKRZYŃSKI

ORCID: 0000-0003-2063-4396

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Kierownik budowy pociągów pancernych i portów rzecznych oraz uczony — Kazimierz Franciszek Vetulani

Stan badań nad losami inżyniera, teoretyka budownictwa i matematyka Kazimierza Franciszka Vetulaniego pozostawia wiele do życzenia. Najcenniejszym jest artykuł Lecha Maligrandy i Jarosława G. Prytuły poświęcony siedemnastorgu uczonych lwowskich¹. Niewiele wnoszą nieliczne krótkie notki biograficzne w języku polskim i ukraińskim². Pominęto Vetulaniego między innymi w *Słowniku biograficznym matematyków polskich*³, w obszernym studium historycznym o matematykach polskich w dwudziestoleciu międzywojennym⁴ i w syntetycznych *Uwagach o historii dwóch wieków mechaniki w Polsce*⁵.

Podstawą niniejszego tekstu są materiały przechowywane w: Archiwum Akt Nowych, Archiwum Akademii Górniczo-Hutniczej, Archiwum Nauki

¹ L. Maligranda, J.G. Prytuła, *Lwowscy uczeni wymienieni w przesłuchaniach Banacha w 1944 r.*, „Wiadomości Matematyczne” 2013, nr 49 (1), s. 53–58.

² M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*, Warszawa 1995, s. 150; Z. Popławski, *Wykaz pracowników naukowych Politechniki Lwowskiej w latach 1844–1945*, Kraków 1994, s. 196. O istnieniu notki biograficznej Vetulaniego w języku ukraińskim: *L'vivs'ka politehnika v publikaciâh (1844–2013) bibliografičnij pokažnik*, red. Ī. Bêlous, O. Šiški, L'viv 2014, s. 542. Popularnonaukowej książki, w której ta notka biograficzna jest zamieszczona, nie udało się odnaleźć w polskich bibliotekach.

³ *Słownik biograficzny matematyków polskich*, red. S. Domaradzki, Z. Pawlikowska-Brozek, D. Węglowska, Tarnobrzeg 2003, s. 251–252.

⁴ M. Przeniosło, *Matematycy polscy w dwudziestoleciu międzywojennym Studium Historyczne*, Kielce 2011 (według indeksu).

⁵ K. Tatariewicz, *Uwagi o historii dwóch wieków mechaniki w Polsce*, [w:] *Matematyka Polska w stuleciu 1851–1950, Materiały z IX Ogólnopolskiej Szkoły Historii Matematyki. Międzyzdroje 5–9 czerwca 1995*, red. S. Fudali, Szczecin 1995.

PAN i PAU, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nieliczne materiały zachowały się w Archiwum Obwodowym we Lwowie, Centralnym Archiwum Wojskowym i Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Poznaniu. Szukano także materiałów na jego temat w Archiwum Zakładowym PKP w Sosnowcu, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Stacji Muzeum w Warszawie, Archiwum Narodowym w Krakowie i Archiwum Państwowym w Lublinie.

Rodzina Vetulanich przybyła do Polski w XVIII wieku z Włoch. Od drugiej połowy XVIII wieku „byli w Bochni średnim i wyższym nadzorem górniczym”⁶. Dziadek przyszłego kierownika budowy pociągów pancernych Michał Vetulani miał dwie córki i trzech synów. Wszyscy założyli rodziny. Ojciec Kazimierza, Roman Laurenty, urodził się 8 sierpnia 1849 roku⁷. Od 1875 roku był nauczycielem w II gimnazjum we Lwowie, a następnie, od 1883 roku, w Gimnazjum Męskim w Sanoku. Uczył języka łacińskiego, polskiego, niemieckiego, greckiego⁸, angielskiego i gimnastyki. Był między innymi autorem podręczników szkolnych do tych dwóch ostatnich przedmiotów i współzałożycielem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Sanoku⁹. Ożenił się z dużo młodszą od siebie Matyldą Marią, córką bocheńskiego drukarza Laurentego Piszsa¹⁰.

Brat Romana Vetulaniego — Franciszek Ksawery Adam studiował na Akademii Technicznej we Lwowie (późniejszej Politechnice Lwowskiej)¹¹. Wykorzystując swe wykształcenie hydrotechniczne pracował w czasie zaborów jako urzędnik w Krakowie i Lwowie. W latach 1918–1921 był zatrudniony w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych w Warszawie. Miał czworo dzieci: Zofię Julię, Stanisława (prawdopodobnie kolegę gimnazjalne-

⁶ M. Rotkiewicz, *Mózg i błazen. Rozmowa z Jerzym Vetulanim*, Wołowiec 2015, s. 8.

⁷ Archiwum Nauki PAN i PAU (AN) Spuścizna A. Vetulaniego (AV), sygn. 186, Materiały Biograficzne rodziny Vetulanich, b.d.; *ibidem*, kopia odpisu aktu urodzenia Romana Laurentego Vetulaniego (cytowane materiały z tego archiwum nie mają foliacji). Można też spotkać inną datę: 8 września 1949 roku.

⁸ Archiwum Obwodowe we Lwowie (AOL), sygn. 27/5/2190A Pismo Franciszka K. Vetulaniego do Kolegium Profesorów Szkoły Politechnicznej we Lwowie „na ręce p. Romana Vetulaniego Profesora II gimnazjum we Lwowie” z 1 października 1882, k. 1a; *II Państwowe Liceum i Gimnazjum im. K. Szajnochy we Lwowie (nr 560) (lata szkolne 1819/1820–1938/1939). Dokumenty przeszłości*, oprac. J. Kowalczyk, Kraków 2008, s. 315, 323, 441.

⁹ E. Zajac, *Vetulani Roman (1849–1908), pedagog, autor podręczników szkolnych, organizator pracy oświatowo-patriotycznej*, [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej. Suplement*, red. K. Szmyd, Rzeszów 2015, s. 140–141.

¹⁰ Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), sygn. 6366, k. 39.

¹¹ AOL, sygn. 27/5/2190A, k. 13.

go wybitnego matematyka Stefana Banacha¹²), Marię oraz Cecylię Karolinę. Potomstwo miał też między innymi kolejny brat Romana Vetulaniego¹³.

Kazimierz Franciszek Vetulani był najstarszym dzieckiem Romana Vetulaniego. Data jego urodzin jest w literaturze sporna, choć według akt studenckich przyszedł na świat w Sanoku 3 stycznia 1889 roku¹⁴. Co ważne, jego ojcem chrzestnym był wspomniany brat Romana — Franciszek.

Wkrótce — w roku 1891 roku — zmarła matka Kazimierza¹⁵. Ojciec ożenił się powtórnie w 1893 roku. Z Karoliną Elżbietą z domu Kunachowicz¹⁶ doczekał się pięciorga dzieci: Zygmunta Michała (1894–1942), Tadeusza Bolesława (1897–1952), Adama Joachima (1901–1976), Marii (1895–1945) oraz Elżbiety (1903–1920/1921)¹⁷. Ojciec Kazimierza zmarł w sierpniu 1906 roku¹⁸, a opiekę prawną nad przyszłym specjalistą od pociągów pancernych wkrótce objął jego ojciec chrzestny¹⁹. Kazimierz ukończył gimnazjum męskie w Sanoku²⁰. Na świadectwie na dziesięć ocen miał osiem celujących i dwie bardzo dobre. Zwrócić należy jednak uwagę na zaledwie „dobre” zachowanie. Wskazuje to na trudny charakter młodego człowieka. Dnia 15 czerwca 1907 roku zdał z odznaczeniem egzamin dojrzałości²¹.

Być może za namową ojca chrzestnego, w październiku 1907 roku Vetulani rozpoczął studia na Wydziale Inżynierii Dróg i Mostów późniejszej Politechniki Lwowskiej (PL). Być może przyszły inżynier utrzymywał się sam (korepetycje, pisanie prac dyplomowych). Już 17 lipca 1909 roku zdał

¹² Odnosnie do Stanisława Vetulaniego zgadza się wiek, imię, nazwisko i ówczesne miasto zamieszkania (por. M. Albiński, *Wspomnienia o Banachu i Wilkoszu*, „Wiadomości Matematyczne” 19, 1976, s. 134).

¹³ Najszerszej na ich temat R. Syrwid, „Ambasadorka Watykanu”, czyli *Cecylii Vetulani potyczki z władzą ludową. Nieznany list do Komisji Kultury Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie z 1955 roku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2 (276), 2012, 375–380.

¹⁴ AOL, sygn. 27/5/2190A, k. 1. Zbieżny pogląd zob. Z. Popławski, *Wykaz...*, s. 196; M. Walczak, *op. cit.*, s. 150. Inne daty to 1879, 1880 lub 2 stycznia 1889 roku (między innymi D. Schenk, *Noc morderców. Kaźń polskich profesorów we Lwowie i holokaust w Galicji Wschodniej*, Kraków 2011, s. 167, 353; L. Maligranda, J. G. Prytuła, *op. cit.*, s. 53).

¹⁵ AOL, sygn. 27/4/107, k. 1; zob. L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 53. Inna podawana data to 1889 rok.

¹⁶ AN, AV, sygn. 186 Kopia odpisu aktu małżeństwa Romana Vetulaniego i Karoliny Elżbiety Kunachowicz.

¹⁷ M. Rotkiewicz, *op. cit.*, s. 8; E. Dziurzyńska, *Adam Vetulani (1901–1976)*, [w:] *Korespondencja Adama Vetulaniego z Miroslavem Bohackiem*, oprac. E. Dziurzyńska, M. Sumova, Kraków 2017, s. 14.

¹⁸ AOL, sygn. 27/4/107, k. 1; AN, AV, sygn. 186, Genealogia rodziny Vetulanich z Sanoka; zob. też E. Dziurzyńska, *op. cit.*, s. 13. Inne podawane daty zgonu: 12 sierpnia 1908 i 1910 rok.

¹⁹ AOL, sygn. 27/5/2190A, k. 1.

²⁰ *Sanok. Dzieje miasta*, red. F. Kiryk, Kraków 1995, s. 577.

²¹ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 40–42; zob. E. Zając, *op. cit.*, s. 140.

pierwszy egzamin rządowy z oceną „znamienicie uzdolniony”²². Na studiach był jednym z licznych uczniów Maksymiliana Tytusa Hubera²³. W 1911 roku, jeszcze jako student, opublikował w kilku częściach swój pierwszy, wysoko oceniany wówczas przez specjalistów artykuł we lwowskim „Czasopiśmie Technicznym”²⁴. Studia przerwał w 1913 roku, co wynikało prawdopodobnie z jego trudnego charakteru.

Przed I wojną światową odbył „podróże naukowo-techniczne” do Włoch, a następnie po niemieckiej i czeskiej części ówczesnych Austro-Węgier i II Rzeszy. Zwiedzał w ich trakcie budowy wielkich mostów, zapór, bulwarów, analizował przeprowadzane wówczas regulacje rzek²⁵. Podróżowanie i zdobywanie doświadczeń zawodowych ułatwiały mu, odziedziczone po ojcu, zdolności językowe.

Poza niemieckim i angielskim nauczył się języka francuskiego i włoskiego (z którego tłumaczył teksty naukowe). Przed 1938 rokiem poznał także, choć słabiej, rosyjski i hiszpański²⁶.

Być może za sprawą swojego zaangażowanego w Polskich Drużynach Strzeleckich brata Zygmunta²⁷, w pierwszej połowie 1914 roku Kazimierz wykładał w Wiedniu minerstwo oraz wysadzanie w powietrze mostów i kolei na kursach oficerskich tej organizacji niepodległościowej²⁸.

Wojna światowa rozdzieliła rodzeństwo. Kazimierz i Tadeusz służyli w wojsku austriackim, natomiast Zygmunt pracował kolejno w kontrolowanej przez Rosjan Warszawie, Charkowie i leżącym jeszcze dalej na wschód Słowiańsku²⁹. Dla wdowy z młodszymi dziećmi wojna to „okres nawet nie biedy, ale wręcz skrajnej nędzy”³⁰.

Kazimierz w czasie I wojny światowej oraz wojny Polski z bolszewikami prowadzi i wykonuje szereg robót inżynierskich oraz inżyniersko-mechanicznych: budowa i przebudowa kolei normalnych z mostami, kolei motorowych, wąskotorowych motorowych i parowych, napowietrznych kolejek wiszących, różnych urządzeń transportowych i przeładowniczych lądowych i lądowo-morskich tj. portowych, a także urządzeń dodatkowych zaopatrzenia w wodę, urządzeń warsztatowych, urzęda mechaniczne produkcje tłucznia oraz prowadzi ro-

²² AOL, sygn. 27/5/2190A, k. 1.

²³ Między innymi Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (AUJ), Wydział Filozoficzny Uniwersytetu (WF), sygn. 121 Pismo Dziekana WF do M. T. Hubera z 8 marca 1937 (teczka nie jest spaginowana).

²⁴ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 24.

²⁵ L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 53.

²⁶ AOL, sygn. 27/4/107, k. 1.

²⁷ Zob. H. Bagiński, *U podstaw organizacji Wojska Polskiego 1908–1914*, Warszawa 1935, s. 598, 602.

²⁸ AOL, sygn. 27/4/107, k. 1; L. Maligranda, J. G. Prytuła, *op. cit.*, s. 53.

²⁹ *Słownik biograficzny polskiej służby zagranicznej 1918–1945*, t. 1, oprac. K. Smolana, Warszawa 2007, s. 120.

³⁰ M. Rotkiewicz, *op. cit.*, s. 10.

boty minerskie dla eksploatacji kamieniołomów, budowy kolei i wysadzania obiektów. Prowadzi i organizuje transporty lądowe rzeczne i morskie dla celów intensyfikacji budowy, wprowadza niejednokrotnie naukową organizację pracy przy budowie i warsztatach³¹.

Zdobyte kompetencje i zdolności ułatwiły uzyskanie w trakcie służby w pułku kolejowym zaborcy awansu na oficera, brązowego medalu zasługi wojskowej „signum laudis” i złotego krzyża zasługi. Z dniem 1 listopada 1917 roku został przeniesiony do rezerwy³². Umożliwiło mu to powrót na studia w roku akademickim 1917/1918. Nie ukończył ich jednak³³ — „absolwent [...] bez egzaminu dyplomowego”³⁴, „brak drugiego egzaminu i tytułu inżyniera”³⁵.

W listopadzie 1918 roku wstąpił do Wojska Polskiego. Za udział w obronie Lwowa otrzymał odznakę Orłęta. Uzasadnieniem było „zmontowanie czy współmontowanie pociągu pancernego, który podówczas w tej obronie odegrał ważną rolę”³⁶. Lata 1918–1920 uznaje się za „złoty okres” rozwoju tego rodzaju broni w Polsce. W czasie „wojny 1919 r. jeden pociąg [pancerny — przyp. T.S.] mógł samodzielnie patrolować i ubezpieczać odcinek frontu długości 10 km”³⁷. Zważywszy na przebieg wojny polsko-ukraińskiej, budowa pociągów pancernych w Lwowie miała bardzo istotne znaczenie wojskowe. Wyprodukowano tam tyle samo, lub więcej, lokomotyw pancernych co w Nowym Sączu (będącym najważniejszym ośrodkiem budowy pociągów pancernych w kraju³⁸) i niewiele mniej wagonów pancernych. W 1918 roku Vetulani budował pociągi pancerne w Przemyślu³⁹ — choć znaczenie ośrodka przemyskiego pod względem ilościowym było zdecydowanie mniejsze, to jednak dokonywane tam naprawy miały istotny wpływ na wykorzystanie pociągów pancernych w walkach wojska polskiego o uzyskanie i utrzymanie połączenia lądowego z oblężonym Lwowem. Wąski atakowany przez Ukraińców „korytarz” łączący Przemyśl z Lwowem był położony wzdłuż linii kolejowej⁴⁰. Równocześnie co najmniej do kwietnia 1919 roku Przemyśl

³¹ AOL, sygn. 27/4/107, k. 1.

³² *Ranglisten des Kaiserlichen und Königlichlichen Heeres 1918. Abgeschlossen mit Personalverordnungsblatt nr 40/18*, Wien 1918, s. 236, 1478.

³³ L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 53.

³⁴ Archiwum Akademii Górniczo-Hutniczej (AAGH), Protokoły posiedzeń Ogólnego Zebrania Kolegium Profesorów Akademii Górniczej (PPOZKPAG), sygn. 17/3, s. 2.

³⁵ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 13.

³⁶ AN, AV, sygn. 45, A. Vetulani, *Wrześniowa tułaczka*, k. 9.

³⁷ T. Krawczak, J. Odziemkowski, *Polskie pociągi pancerne 1918–1939*, „Przegląd Wojskowo-Historyczny” 24, 1979, nr 4, s. 121, 128 (cytat).

³⁸ A.J. Ostrówka, *Pociągi pancerne Wojska Polskiego 1918–1939*, Toruń 2013, s. 53; L. Zakrzewski, *Pociągi pancerne z Warsztatów Głównych w Nowym Sączu*, [w:] *Kolejarze polscy dla niepodległej ojczyzny*, Kraków 2018, s. 114.

³⁹ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 24.

⁴⁰ Por. J. Magnuski, *Pociąg pancerny Śmiały w trzech wojnach*, Warszawa 1996, s. 9–15.

był podstawowym, wraz z Warszawą, miejscem docelowym wysyłanych z Nowego Sącza wagonów i parowozów.

Rola Vetulaniego w działaniach wojennych na wschodzie była jednak zdecydowanie poważniejsza. Jeszcze w listopadzie 1918 roku z polecenia władz wojskowych⁴¹ rozpoczął w warsztatach kolejowych w Nowym Sączu kierowanie pracą co najmniej 150 robotników i 5 inżynierów budujących i naprawiających pociągi pancerne⁴². Jak pisano po latach, do pracy „warunki były idealne, gdyż byli wykwalifikowani rzemieślnicy kolejowi i odpowiednie warsztaty”. Pracę ułatwił Henryk Suchanek, który między innymi motywował pracowników oraz „przydzielał do pomocy por. Vetulanemu inżynierów i wermistrzów kolejowych”⁴³. Już 22 grudnia 1918 roku wnioskowano, by „Naczelne Dowództwo udzieliło pisemną pochwałę i uznanie dla [tamtejszych — przyp. T.S.] urzędników i robotników, za bardzo intensywne i chętne wykonywanie pracy”⁴⁴.

Jak pouczano 3 grudnia 1918 roku kierującego tą „ekspozyturą szefa inżynierii” w Krakowie: odnośnie do konstrukcji opancerzonych lokomotyw, wozów pancernych dla piechoty, wozów sanitarnych, wozów oficerskich oraz kuchni „są miarodajne wytyczne omówione z porucz[nikiem] Vetulanim (jako to strzelnice, opancerzenia, wyjścia, w podłodze, tapczany, drzwi itp.)”⁴⁵. Wynika z tego, że Vetulani pełnił wówczas funkcję konstruktora w kierownictwie budowy pociągów pancernych, które obejmowało wówczas niemal cały Okręg Generalny Krakowski. W wojskowej służbowej korespondencji z tego okresu tytułowano go porucznikiem i inżynierem.

Prawdopodobnie Vetulani był kierownikiem powołanego na początku kwietnia 1919 roku nowosądeckiego Kierownictwa Budowy Pociągów Pancernych⁴⁶. Z omawianą funkcją związana była zapewne część robót inżynierskich wymienionych wcześniej odnośnie do I wojny światowej. W okresie największych sukcesów wojennych bolszewików sytuacja na froncie wymagała, by „niezwłocznie zarządzić w tych warsztatach pracę na dwie

⁴¹ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Kolekcje rękopisów, sygn. I.400. 2105, k. 37, 154, 155.

⁴² L. Zakrzewski, *op. cit.*, s. 110. Była to jedna ósma ogółu pracowników warsztatów (CAW, Kolekcje rękopisów, sygn. I.400. 2105, k. 155). Pominiecie go w latach siedemdziesiątych w wykazie „wybitniejszych inżynierów pracujących dłuższy czas w warsztatach sądeckich” (Z. Romańska, R.B. Romański, *Z przeszłości kolejnictwa w Nowym Sączu (wspomnienia)*), „Rocznik Sądecki” 15/16, 1974–1977, s. 462–463) wynika z roli pociągów pancernych z Nowego Sącza w wojnie polsko-bolszewickiej i krótkiego czasu pracy Vetulaniego w Nowym Sączu.

⁴³ CAW, Kolekcje rękopisów, sygn. I.400. 2105, k. 8 (2 cytaty).

⁴⁴ *Ibidem*, k. 13.

⁴⁵ *Ibidem*, k. 10.

⁴⁶ Między innymi *ibidem*, k. 22.

nawet na trzy zmiany by roboty dla frontu skutecznie w najszybszym tempie⁴⁷. Mimo złej sytuacji finansowej państwa w 1920 roku w Nowym Sączu wybudowano nowe warsztaty dla parowozów o 12 stanowiskach (dotąd były 23)⁴⁸. Poważną przeszkodą w terminowym zakończeniu prac przy poszczególnych pociągach pancernych były opóźnienia dostaw niezbędnych do tego materiałów.

Koncentracja na wspomnianych działaniach sprawiła, że w czasie pobytu w Nowym Sączu Vetulani nie angażował się na większą skalę w działalność funkcjonujących w mieście organizacji społecznych⁴⁹. Znamienne, że do korespondencji podawał krakowski adres przy ulicy Smoleńsk⁵⁰.

Przed połową 1921 roku⁵¹ awansowano go w korpusie oficerów kolejowych do stopnia kapitana ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 roku⁵². Najpóźniej od jesieni 1920 prowadził w Krakowie wykłady w Wyższej Szkole Technicznej Wojsk Kolejowych oraz na kursach dla oficerów (zawodowych oraz rezerwy)⁵³. W preliminarzu wydatków na szkolnictwo wojsk kolejowych na wrzesień i październik 1921 roku nie jest on jednak uwzględniony. Być może zastępował swego promotora. Profesor Huber miał mieć bowiem wykłady z mechaniki ogólnej oraz mechaniki technicznej⁵⁴.

Dnia 19 września 1919 roku został wybrany na członka Towarzystwa Matematycznego w Krakowie. Nie odgrywał w nim jednak większej roli⁵⁵, nie tylko ze względu na zaangażowanie w prace nad budową pociągów pancernych w Nowym Sączu. Według Stanisława Gołębia Vetulani oraz między innymi Tadeusz Banachiewicz, profesor zwyczajny na Uniwersytecie Jagiellońskim, wybitny znawca astronomii, matematyki i geodezji⁵⁶, należeli

⁴⁷ CAW, Departament Techniczny Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I 300.41.151, Telegram Warszawskiej Dyrekcji Kolejowej do Dyrekcji Kolejowej Kraków z 12 sierpnia 1920.

⁴⁸ Z. Romańska, R.B. Romański, *op. cit.*, s. 451.

⁴⁹ Milczą na jego temat obszerne i szczegółowe publikacje omawiające ówczesną działalność społeczną w Nowym Sączu (T. Aleksander, *Życie społeczne i przemiany kulturalne Nowego Sącza w latach 1870–1990*, Kraków 1993 (według indeksu); *Dzieje miasta Nowego Sącza*, red. F. Kiryk, Z. Ruta, Kraków 1996, t. 3 (według indeksu); J. Leśniak, *Nowa encyklopedia sądecka*, Nowy Sącz 2017, s. 888–889).

⁵⁰ Bywała ona wówczas nazywana ulicą Smoleńską.

⁵¹ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, k. 5.

⁵² *Rocznik oficerski rezerwy 1934*, reprint, Warszawa-Londyn 2003, s. 281.

⁵³ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 54.

⁵⁴ CAW, Oddział IV Zaopatrzenia i Komunikacji Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I 300.10.03, Pismo II Departamentu Ministerstwa Spraw Wojskowych do Wydziału Rozrachunkowo-Kontrolnego Ministerstwa z 20 lipca 1921.

⁵⁵ J. Piórek, *Z protokołów Towarzystwa Matematycznego w Krakowie*, „Matematyka. Społeczeństwo Nauczanie” 1989, nr 3, s. 4–10.

⁵⁶ Szerzej o jego pozycji naukowej zob. np. T. Skrzyński, *Aktywność Tadeusza Banachiewicza na posiedzeniach walnych i w pracach Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Polskiej*

do takich członków Towarzystwa Matematycznego w Krakowie (a następnie ogólnokrajowego Polskiego Towarzystwa Matematycznego), „którzy nie byli par excellence matematykami”⁵⁷.

Można przypuszczać, że Vetulani należał wówczas do Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Polskich oraz Krakowskiego Towarzystwa Technicznego. Nie zaliczał się jednak do ich czołowych działaczy⁵⁸. W owym czasie uniemożliwiał to między innymi brak egzaminu dyplomowego⁵⁹. Być może Vetulani, tak jak jego bracia Adam i Zygmunt, miał kontakty z Towarzystwem Oświaty Ludowej — taką możliwość oferował mu na przykład Nowy Sącz, gdzie działało ono w środowisku kolejarzy.

W pierwszej połowie 1921 roku Vetulani otrzymał pracę w Warszawie jako „inżynier szef działu budowlanego polskiej spółki inżynierów”⁶⁰ i wynajął mieszkanie w stolicy przy ulicy Polnej 76/6.

Równolegle, między czerwcem a wrześniem 1921 roku, toczyły się negocjacje w sprawie objęcia przez Vetulaniego Katedry Mechaniki Technicznej na Akademii Górniczej. W marcu 1921 roku odrzucono kandydaturę pracującego do niedawna w krakowskim kierownictwie budowy pociągów pancernych⁶¹ Michała Affanasowicza ze względu na małą wartość skryptów wykładowych. Zrezygnowano z pomysłu, by wykłady i ćwiczenia prowadził Jan Jakub Stock, i zdecydowano, że katedrę obejmie Huber. W razie odmowy z jego strony postanowiono „szukać zastępcy profesora wśród sił miejscowych”. Po odrzuceniu propozycji przez Hubera, i zapewne za jego sugestią, zdecydowano się 6 lipca na Vetulaniego jako zastępcę profesora na rok akademicki 1921–1922. Zainteresowany zwlekał jednak z podjęciem ostatecznej decyzji. We wrześniu rozważano więc także kandydatury Michała Affanasowicza i Zygmunta (?) Ciechanowskiego oraz powierzenie wykładów Janowi Jakubowi Stockowi⁶².

Ostatecznie w efekcie negocjacji 1 października 1921 roku Kolegium Profesorskie zdecydowało, by ze względu „na niewątpliwe kwalifikacje kandydata w zakresie mechaniki oraz na trudne jego położenie materialne [...]”

Akademii Umiejętności w latach 1919–1952, „Studia Historyczne” 58, 2015, nr 3, s. 367–387; tam też dalsza literatura przedmiotu.

⁵⁷ S. Gołąb, *Z dziejów założenia Polskiego Towarzystwa Matematycznego*, „Wiadomości Matematyczne” 4, 1961, s. 156.

⁵⁸ *Księga SIMP. Pół wieku działalności mechaników polskich w przemyśle*, Warszawa 1963, s. 154–180, 287–325, 401–402.

⁵⁹ Por. J. Piłatowicz, *Ruch stowarzyszeniowy inżynierów i techników polskich do 1939 r.*, t. 2. *Słownik polskich stowarzyszeń technicznych i naukowo-technicznych do 1939 r.*, Warszawa 2005, s. 45.

⁶⁰ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, k. 3.

⁶¹ Należy się jednak zastrzec, że w dokumentacji wojskowej nie podaje się jego imienia.

⁶² AAGH, PPOZKPAG, sygn. 17/2, s. 39, 44, 58 (cytat), 63–64, 75, 84.

przyjąć p. Vetulaniego jako asystenta zwyczajnego z płacą zastępcy profesora⁶³. Z powodu braku dyplomu inżyniera nie chciano przyznać mu tytułu zastępcy profesora. Dlatego formalnie nie obsadzono Katedry Mechaniki⁶⁴ — władze Akademii pragnęły „uniknąć precedensu na przyszłość”. Wobec tego, że „praca drukowana z zakresu mechaniki czyni go ukwalifikowanym do prowadzenia wykładów i ćwiczeń”⁶⁵, od października Vetulani został faktycznym szefem katedry z pensją zastępcy profesora. Miał prowadzić wykłady i ćwiczenia z mechaniki technicznej⁶⁶ i ogólnej, formalnie będąc asystentem mechaniki. Uzgodnienia rektora i Kolegium Profesorów odnośnie do prowadzenia wykładów i pensji zostały podważone na szczepku ministerstwa. Emocjonalne podejście Vetulaniego odnośnie do ukończenia studiów uniemożliwiało mu w najbliższych latach uzyskanie dyplomu. Władze Akademii Górniczej powierzyły mu więc wykłady z mechaniki ogólnej i technicznej formalnie jako asystentowi „pod kierunkiem” dziekana Jana Jakuba Stocka. Równocześnie postanowiły przyznać mu znaczną liczbę godzin zleconych⁶⁷. Zaakceptowano pomysł Vetulaniego, by częścią z nich był wykład z wybranych działów teorii wytrzymałości⁶⁸. Równocześnie Vetulani pełnił faktycznie obowiązki kierownika katedry⁶⁹; zakładał, że jest to początek dłuższej współpracy. Zamieszkał w Krakowie z większością rodzeństwa i macochą przy ulicy Smoleńsk 10⁷⁰ (być może już wówczas na reprezentacyjnym pierwszym piętrze)⁷¹. Nieprzypadkowo od 1922 roku, podpisując dokumenty i publikując teksty, używał obu imion⁷².

Znając zapewne zastrzeżenia Akademii wobec Michała Affanasowicza, opracował i wydał w 1922 roku nakładem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) liczący 330 stron skrypt zatytułowany:

⁶³ AAGH, PPOZKPAG, sygn. 17/3, s. 2–3.

⁶⁴ *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919–1967*, Kraków 1970, s. 40, 42.

⁶⁵ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, k. 13 (oba cytaty).

⁶⁶ *Z dziejów Akademii*, s. 42.

⁶⁷ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 5, 19, 21, 23; AAGH, PPOZKPAG, sygn. 17/3, s. 33.

⁶⁸ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 28; AN, AV, sygn. 186, Genealogia rodziny Vetulanich z Sanoka.

⁶⁹ W listopadzie 1922 roku pisano do niego: „Z powodu objęcia katedry mechaniki ogólnej przez [...] prof. inż. Dra[!] Michała Affanasowicza proszę o oddanie mu inwentarza i ksiąg rachunkowych katedry. Rozliczenie się z zaliczek z czasu prowadzenia katedry przez W. Pana proszę złożyć bezpośrednio w kwesturze” (AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 35).

⁷⁰ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 42.

⁷¹ K.F. Vetulani, *O strugach cieczy*, odbitka z „Czasopisma Technicznego”, Lwów 1933 (notatki na okładce egzemplarza w Bibliotece Jagiellońskiej).

⁷² AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, k. 3, 9, 15 (gdzie podpisywał się tylko jednym imieniem); *Ibidem*, k. 29–32, 43 (pisma podpisywane: „Kazimierz Fr. Vetulani”).

*Mechanika ogólna i techniczna. Cz. I. Rachunek punktów materialnych i wektorów swobodnych*⁷³. Po latach uznano go za bardzo przystępny, oryginalnie ujęty oraz odznaczający się „ściślością sformułowania twierdzeń i przeprowadzania dowodów”⁷⁴. W czerwcu 1922 roku Vetulani prosił władze swej uczelni o sfinansowanie z subwencji bezzwrotnej „dla kandydatów dla profesorów” opracowania w czasie wakacji części drugiej i trzeciej skryptu jego wykładów (statyka i kinetyka) oraz opracowania wykładów z wytrzymałości materiałów⁷⁵. Subwencji tej prawdopodobnie jednak nie otrzymał.

Sprawą obsady katedry na rok akademicki 1922/1923, którą kierował dotąd Vetulani, władze Akademii zajęły się we wrześniu i październiku 1922 roku⁷⁶. Zapewne ze względu na brak dyplomu Vetulaniego w listopadzie 1922 roku⁷⁷ Akademia, mimo wcześniejszych zastrzeżeń, zatrudniła na rok jako kierownika katedry Michała Affanasowicza. Vetulani pozostał jako asystent przy katedrze Mechaniki Ogólnej⁷⁸. W tej sytuacji, zapewne ze względów ambicjonalnych lub (i) finansowych, Vetulani zrezygnował na przełomie listopada i grudnia 1922 roku z pracy w Akademii Górniczej⁷⁹. Oficjalnie był zatrudniony do 31 grudnia 1922 roku.

Nie wiadomo, czy wiosną 1923 roku Rada Wydziału Górniczego brała ponownie pod uwagę kandydaturę Vetulaniego na pełniącego obowiązki kierownika omawianej katedry w roku 1923/1924. Na taką możliwość wskazują pośrednio wyniki głosowania w tej kwestii, nowa nazwa katedry: Mechaniki Ogólnej i Wytrzymałości Materiałów oraz lipcowe pismo z PL do Akademii Górniczej. Ostatecznie w czerwcu 1923 roku większością głosów zdecydowano, że katedrę obejmie specjalista od łodzi podwodnych Władysław Takliński⁸⁰.

Dotychczasowa praca dała jednak Vetulanieniu dogodną podstawę do ubiegania się o stypendium na badania naukowe na Wydziale Komunikacyjnym PL. Nie dziwi to zważywszy, że był on kontynuacją wydziału, na którym Vetulani kilka lat wcześniej studiował. Środki te MWRiOP przyznało 1 czerw-

⁷³ Za: L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 56.

⁷⁴ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 25.

⁷⁵ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, k. 31.

⁷⁶ AAGH, PPOZKPAG, sygn. 17/3, s. 83.

⁷⁷ Odpowiednie pismo wysłano do Vetulaniego 22 listopada, dzień po posiedzeniu ogólnym profesorów AG. Niemniej w protokole z posiedzenia na ten temat nie ma wzmianki. Protokół z październikowego zebrania Kolegium nie zachował się (AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 35; AAGH, PPOZKPAG, sygn. 17/4, s. 1–2).

⁷⁸ *Skład osobowy Akademii Górniczej w roku akademickim 1922/1923*, październik 1922, [w:] A. Siwik, R. Artymiak, J. Kwiek, „*Podjmując rozpoczęte dzieło...*” *Akademia Górnicza 1919–1939. Dokumenty*, Kraków 2014, dok. 89, s. 277.

⁷⁹ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 37.

⁸⁰ AAGH, PPOZKPAG, sygn. 17/4, k. 9–10; AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 41.

ca 1923 roku w wysokości 2,1 miliona marek polskich⁸¹. Nie udało się ustalić, na jakie prace miały być one przeznaczone i czy Vetulani się z nich rozliczył. Przy ocenie przyznanej kwoty należy wziąć pod uwagę poziom ówczesnej hiperinflacji w Polsce.

Nie mógł liczyć na powrót do szkolnictwa wojskowego ze względu na jego znaczną redukcję związaną z demobilizacją. Nie oznaczało to jednak zakończenia kontaktów Vetulaniego z wojskiem. W 1923 roku został przydzielony w charakterze oficera rezerwy w 1 Pułku Wojsk Kolejowych. W kolejnym roku otrzymał przydział do 1 Pułku Saperów Kolejowych jako oficer rezerwy⁸². Po likwidacji wojsk kolejowych, co najmniej od 1934 roku należał do ośmiu kapitanów Korpusie Oficerów Inżynierii i Saperów przewidzianych w skali Polski „do użycia w czasie wojny”⁸³.

Ze względów ambicjonalnych zakończenie pracy na uczelni było dla Vetulaniego bardzo trudne. W wielkiej księdze adresowej miasta Krakowa z 1925 roku figuruje nie jako inżynier, ale jako „prof.”⁸⁴. Był nieobecny na zorganizowanym przez Polskie Towarzystwo Matematyczne I polskim zjeździe matematycznym, który odbył się we wrześniu 1927 roku we Lwowie⁸⁵. Czas załagodził uraz — w 1929 roku Vetulani wycofał swoje „akta osobowe” z Akademii Górniczej⁸⁶. W 1932 roku w książce adresowej Krakowa i województwa krakowskiego figurował tylko jako inżynier⁸⁷.

Pracę znalazł jako „doradca techniczny dla szeregu większych firm, przedsiębiorstw oraz instytucji rządowych i samorządowych oraz dla klientów prywatnych”⁸⁸. Projektował między innymi „budowle o charakterze przemysłowo transportowym”. Wykonywał ekspertyzy i projekty eksploatacji kamieniołomów oraz „napowietrznych kolejek linowych”⁸⁹. Od czasu do czasu zaangażowany bywał też jako: prowadzący „roboty mostowe”; specjalista ekspertyz mostów kolejowych; „doradca techn[iczny] fabryk maszyn

⁸¹ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 41.

⁸² *Prof. dr inż., kpt. rez WP II RP Kazimierz Franciszek Vetulani*, <https://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/109898#book> (dostęp: 4.04.2019).

⁸³ *Rocznik oficerski...*, s. 936.

⁸⁴ *Wielka księga adresowa stol. król. miasta Krakowa*, Kraków 1925, s. 348. Miał wówczas mieszkać przy ulicy Smoleńsk, ale pod nr. 14 (*ibidem*). Numery Smoleńsk 10–14 niekiedy podawane były wówczas łącznie (np. AUJ, WF, sygn. 121, Pismo K. F. Vetulaniego do WF UJ z czerwca 1936).

⁸⁵ *Lista Uczestników zjazdu, [w:] Księga pamiątkowa pierwszego polskiego zjazdu matematycznego Lwów, 7–10.IX 1927*, Kraków 1929, s. 2–6.

⁸⁶ AAGH, Akta Osobowe, sygn. 13/413, s. 43.

⁸⁷ *Księga adresowa miasta Krakowa i województwa krakowskiego 1932*, Kraków 1932, s. 547.

⁸⁸ AOL, sygn. 27/4/107, k. 1; por. L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 53–54.

⁸⁹ AOL, sygn. 27/4/107, k. 1 (2 cytaty).

budowlanych i nowoczesnych maszyn do budowy komunikacji”⁹⁰, „wibratorów itp.”. Przeprowadzał również „trudniejsze obliczenia statystyczne”⁹¹. Równocześnie jednak w kilku źródłach wspomina się o trudnych warunkach materialnych, w jakich Vetulani żył w latach dwudziestych, i znacznych długach, jakie wówczas zaciągnął⁹².

Vetulani nie został członkiem najważniejszego — biorąc pod uwagę jego kwalifikacje — stowarzyszenia naukowców: Akademii Nauk Technicznych⁹³. Nie był też członkiem Polskiej Akademii Umiejętności ani nie należał do żadnej z komisji w tej społecznej organizacji naukowej. Wiadomo tylko o jednym referacie Vetulaniego na tym forum, dotyczącym statystyki. W strukturze PAU do 1939 roku przeważały jednak nauki społeczne i humanistyczne. Komisję Nauk Technicznych powołano dopiero po II wojnie światowej.

Za granicą Vetulani publikował po włosku, niemiecku i hiszpańsku we Włoszech, Rumunii i Peru. Wygłaszał referaty naukowe między innymi we Francji i Rumunii. Najważniejszym przedmiotem jego zainteresowań badawczych były zagadnienia techniczne związane z wykonywaną pracą zawodową. W latach 1922–1934 ukazało się szesnaście publikacji naukowych technicznych i matematycznych Vetulaniego (i trzy za lata 1935–1937)⁹⁴. Większość z nich dotyczyła teorii wytrzymałości, trzy mechaniki ogólnej, a dwie hydrodynamiki⁹⁵. Wliczono do tego dwa druki w rodzaju datowanego na 22 sierpnia 1930 roku zatytułowanego: *Orzeczenie techniczne o użyteczności kamienia z Mogielnicy dla celów komunikacyjno-budowlanych*⁹⁶. Do tego należy dodać dwa tłumaczone przez Vetulaniego teksty badaczy zagranicznych. Za jedną z jego najważniejszych publikacji w tym okresie Edward Zajac uznaje *O strugach cieczy*⁹⁷ — uwagi do pracy uczonego włoskiego Tullia Leviego Civity pod tym samym tytułem, liczące 37 stron.

W 1938 roku na PL dysponowano wykazem 34 prac naukowych napisanych i ogłoszonych „z zakresu wszystkich działów mechaniki łącznie z hydrodynamiką”⁹⁸. Część z nich nie została wydana drukiem, na przykład

⁹⁰ *Ibidem* (2 cytaty).

⁹¹ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 25 (2 cytaty).

⁹² Między innymi AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 61.

⁹³ Por. J. Długosz, *Polska Akademia Nauk Technicznych w Warszawie (1920–1939). Zarys dziejów, skład osobowy, osiągnięcia*, Poznań 2002, s. 116.

⁹⁴ L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 55–57; W. Wiśław, *Listy Wacława Sierpińskiego do Stanisława Ruzewicza*, „Wiadomości Matematyczne” 40, 2004, s. 162, przypis 43.

⁹⁵ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 32.

⁹⁶ K.F. Vetulani, *Orzeczenie techniczne o użyteczności kamienia z Mogielnicy dla celów komunikacyjno-budowlanych*, Warszawa 1931, s. 13.

⁹⁷ E. Zajac, *op. cit.*, s. 140.

⁹⁸ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 25.

wyłoszony w Paryżu referat objaśniający po francusku „graficzny sposób obliczania uogólnionych belek Vierendeela”⁹⁹.

Równolegle Vetulani utrzymywał kontakty z uczonymi z różnych ośrodków naukowych, między innymi ze specjalistą budownictwa wodnego i technik melioracyjnych (i byłym dyrektorem Studium Rolniczego Uniwersytetu Jagiellońskiego) Tadeuszem Sikorskim¹⁰⁰. Kontakty Vetulaniego z matematykami lwowskimi były jednak rzadkie¹⁰¹.

Brat Vetulaniego Adam uważał go za znakomitego znawcę muzyki¹⁰². W omawianym okresie Vetulani wydał dwie publikacje na temat teorii skal muzycznych. Zważywszy na język prac (angielski i włoski)¹⁰³, autor mógł zmierzać do dalszego rozwoju naukowego w kierunku teorii muzyki. Prace te nie zapewniły mu jednak trwałego miejsca w polskiej muzykologii¹⁰⁴. W literaturze przedmiotu nie ma też informacji o jego zaangażowaniu w krakowskie struktury związane z muzyką¹⁰⁵.

W latach 1921–1934 Vetulani utrzymywał bliskie kontakty z przynajmniej częścią rodzeństwa. Mieszkał w tej samej kamienicy co jego brat Adam i macocha lub w sąsiedniej. Adam był historykiem prawa — związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim, tam zrobił doktorat, habilitację, a w 1934 roku został profesorem nadzwyczajnym; później natomiast objął kierownictwo Katedry Prawa Kościelnego. Był najbardziej w rodzinie związany z ruchem ludowym¹⁰⁶. W Krakowie mieszkała też Maria — siostra Kazimierza, magister nauk ekonomicznych, pracująca w Banku Rolnym¹⁰⁷.

Kazimierz utrzymywał też relacje z bratem Zygmuntem¹⁰⁸. Ten ekonomista w latach 1920–1940 był kolejno wicekonsulem w Wiedniu i Królewcu, kierownikiem konsulatu, a następnie konsulem w Ostrawie (Czechosłowacja); radcą handlowym w Stambule (a następnie w Ankarze), konsulem w Bukareszcie,

⁹⁹ *Ibidem*, k. 28.

¹⁰⁰ K.F. Vetulani, *W sprawie wyboczenia*, odbitka z „Czasopisma Technicznego”, Lwów 1930, s. 1 (dedykacja na egzemplarzu zachowanym w Bibliotece Jagiellońskiej).

¹⁰¹ R. Duda, *Lwowska szkoła matematyczna*, Wrocław 2014, s. 7–224.

¹⁰² AN, AV, sygn. 186, Genealogia rodziny Vetulanich z Sanoka; zob. *Z życia i działalności Adama Vetulaniego 1901–1976. Katalog wystawy*, Kraków 2001, s. 8.

¹⁰³ L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 57.

¹⁰⁴ Zob. np. A. Rakowski, *Kategorialna percepcja wysokości dźwięku w muzyce*, Warszawa 1978, s. 7–159, 170. Nie wymieniono go na przykład w M. Chmielewska, *Leksykon polskich pisarzy muzycznych XX wieku*, Wołomin 2008.

¹⁰⁵ Na przykład *Kraków muzyczny 1918–1939*, red. M. Drobner, T. Przybylski, Kraków 1980 (według indeksu).

¹⁰⁶ Najszerzej *Adam Vetulani 1901–1976 Materiały z posiedzenia naukowego PAU w dniu 16 listopada 2001 r.*, red. R. Majkowska, Kraków 2005. Tam dalsza literatura przedmiotu.

¹⁰⁷ E. Dziurzyńska, *op. cit.*, s. 14.

¹⁰⁸ AN, AV, sygn. 240, List Z. Vetulaniego do rodzeństwa w Krakowie z 20 marca 1920.

a następnie (po okresie pracy w Warszawie w ministerstwie) w Bagdadzie. Opublikował wiele tekstów o charakterze propagandowym, przeznaczonych dla obcych czytelników (na przykład po turecku). Został także odznaczony przez władze polskie, węgierskie, rumuńskie i afgańskie¹⁰⁹. Jak wynika z kartoteki osobowej w Centralnym Archiwum Wojskowym i wspomnień Adama Vetulaniego, w latach dwudziestych i trzydziestych był także powiązany z polskimi siłami zbrojnymi¹¹⁰.

Dobre były zapewne relacje Kazimierza Vetulaniego z bratem Tadeuszem. Po studiach, zaczynając od pracy zarządcy majątków ziemskich, pełnił on w okresie międzywojennym funkcję zastępcy profesora na Uniwersytecie w Wilnie, a następnie profesora nadzwyczajnego i kierownika Katedry Szczegółowej Hodowli Zwierząt na Uniwersytecie Poznańskim. Najbardziej znany był jako badacz koni. Swe najważniejsze prace publikował wówczas między innymi po niemiecku i turecku¹¹¹.

O relacjach Kazimierza Vetulaniego z macochą pośrednio świadczy napis na klepsydrze Kazimierza z 1945 roku — „matka”¹¹².

W świetle dostępnych danych można przyjąć, że przed 1939 rokiem wszyscy kuzyni i kuzynki Kazimierza od strony ojca uzyskali lub podjęli próbę zdobycia wykształcenia wyższego. Adam habilitował się w roku 1928, a Tadeusz w 1929¹¹³. Jeśli do tego doliczymy rosnącą liczbę inżynierów z pełnymi kwalifikacjami, to nie dziwi, że Kazimierz Vetulani 15 kwietnia 1935 roku zdał egzamin dyplomowy inżyniera dróg i mostów na kierunku inżynierii lądowej na PL (z pisania elaboratu był zwolniony)¹¹⁴. Był to wstęp do starań Vetulaniego o doktorat z nauk technicznych — jeszcze w grudniu tego roku zdał egzamin doktorski¹¹⁵. Pojawiają się głosy, że jako ekscentryk nie chciał go zdawać „przed głępszymi od siebie”. W tej sytuacji „trzech profesorów zabrało go na przechadzkę po parku i wynik tej rozmowy uznali równocześnie za zdany egzamin doktorski”¹¹⁶.

Tytuł uzyskał 25 stycznia 1936 roku na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej PL. Jego promotorem był kierownik katedry mechaniki ogólnej PL

¹⁰⁹ *Słownik biograficzny polskiej służby zagranicznej...*, s. 120–121; *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 769; AN, AV, sygn. 131 [!] Listy Z. Vetulaniego do A. Vetulaniego z 1939 i 1940.

¹¹⁰ CAW Kartoteki, karta o sygnaturze MN 17.03.1932 (odnośna teczka osobowa nie zachowała się); AN, AV, sygn. 45, A. Vetulani, *Wrześniowa tulaczka*, k. 10.

¹¹¹ Szerzej na jego temat zob. np. W. Marmon, *Vetulani Tadeusz*, [w:] *Słownik biograficzny historii Polski*, t. 2. L–Ż, Wrocław-Kraków 2005, s. 1588–1589.

¹¹² AN, AV, sygn. 322, Klepsydra K.F. Vetulaniego z 1945.

¹¹³ Na przykład W. Marmon, *op. cit.*, s. 1588.

¹¹⁴ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 44.

¹¹⁵ AOL, sygn. 27/4/107, k. 1.

¹¹⁶ L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 54.

Wojciech Rubinowicz. Podstawę stanowiły wydany w języku włoskim w 1933 roku tekst *O strugach cieczy* i złożone „z odznaczeniem” egzaminy¹¹⁷.

Najpóźniej w czerwcu 1936 roku podjął starania o uzyskanie habilitacji na Wydziale Filozoficznym UJ z mechaniki ogólnej i stosowanej. Podstawą miała być opublikowana w 1930 roku w „Czasopiśmie Technicznym” czterdziestostronicowa praca: *W sprawie wyboczenia*¹¹⁸. Starania te ułatwiały publikacje, kontakty, a także doświadczenia zdobyte w czasie pracy na Akademii Górniczej. Miejsce starań było dobrze dobrane — na tym wydziale z nauk ścisłych habilitował się cały szereg osób. Wydział uzyskał w grudniu 1936 roku zgodę ze strony MWRiOP na przeprowadzenie habilitacji. W marcu 1937 roku o opinię poproszono dawnego mistrza habilitanta — Hubera oraz Stanisława Zarembę i Witolda Wilkosza. Ci ostatni mieli przedstawić swą opinię na najbliższym posiedzeniu Rady Wydziału Filozoficznego UJ¹¹⁹. Opinie wskazywały zapewne na przecenienie przez autora znaczenia wspomnianego artykułu. Sugerowały Vetulaniemu, aby rozszerzył podstawę habilitacji o kilka innych tekstów, zapewne o zbliżonej tematyce. Problemem nie do pokonania okazał się jednak charakter habilitanta. W sierpniu 1937 roku pisał do brata:

ja nie mam zamiaru żadnej dalszej pracy dołączać do sprawy habilitacyjnej jak to, co podałem, i to jest moje zupełnie zdecydowane stanowisko, o którym [dziekan Wydziału] L[echr]-Sp[ławiński] wie. [...] Uniwersytet może albo habilitację przyjąć, albo odrzucić! Na dalsze przewlekaniowe [!] kręcenie sprawy nie idę i nie pójdę¹²⁰.

Ostatecznie, mimo pism Wydziału Filozoficznego do Hubera ze stycznia i kwietnia 1938 roku¹²¹, Vetulani jeszcze w 1937 roku podjął starania o uzyskanie stopnia na innej uczelni. Trwały one jednak dość długo. Według jednego z jego listów do brata Adama z początku 1939 roku przeciąganie się sprawy wynikało z zakulisowych działań jego wrogów rozpuszczających szkodzące mu plotki. Dopiero w marcu 1939 roku Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego oficjalnie uznał sprawę habilitacji Vetulaniego na tej uczelni za nieaktualną¹²².

W ramach starań o uzyskanie habilitacji na PL dzięki Funduszowi Kultury Narodowej Kazimierz wyjechał na badania naukowe kolejno do Niemiec, Belgii, Wielkiej Brytanii i Francji (22 czerwca — 10 października 1937

¹¹⁷ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 15; zob. też L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 54.

¹¹⁸ AUJ, WF, sygn. 121, Pismo K. F. Vetulaniego do WF z czerwca 1936, k. 1.

¹¹⁹ *Ibidem*, Pisma Dziekana WF UJ do M.T. Hubera z 8 marca oraz S. Zaremby i W. Wilkosza z 9 marca 1937.

¹²⁰ AN, AV, sygn. 240, Kartka K.F. Vetulaniego z sierpnia 1937.

¹²¹ AUJ, WF, sygn. 121, Pisma dziekana WF do M.T. Hubera z 25 stycznia i 25 kwietnia 1938.

¹²² AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 69.

roku)¹²³. „[Z]apoznał się [tam] z nowoczesną organizacją nauczania mechaniki, z laboratoriami oraz z zastosowaniem mechaniki w dziedzinie budowy kolei, z badaniem drgań mostów kolejowych i drgań gruntu budowlanego”¹²⁴.

Z tym powiązane były starania Vetulaniego o prowadzenie Katedry Mechaniki Ogólnej na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej Politechniki. Kierujący nią Wojciech Rubinowicz przenosił się bowiem na Uniwersytet Lwowski¹²⁵. Miał co najmniej dziesięcioro kontrkandydatów (dziewięciu doktorów i jednego magistra), mimo to odniósł sukces. W marcu 1938 roku odnośna komisja wnioskowała nie tylko o powołanie go na Katedrę Mechaniki Ogólnej, ale także o mianowanie profesorem zwyczajnym. Dnia 20 maja Senat PL rozpatrzył przychylnie oba wnioski Rady Wydziału¹²⁶. Równocześnie, obawiając się przeszkód w MWRiOP, 8 kwietnia 1938 roku Rada Wydziału prosiła ministerstwo o powierzenie Vetulanemu jedynie zastępstwa w omawianej katedrze¹²⁷. 12 lipca MWRiOP wyraziło zgodę na jego zatrudnienie w tym charakterze od 1 września 1938 roku¹²⁸.

Mimo krótkiego okresu pracy na Politechnice Vetulani został zapamiętany przez studentów. Na wykładach z mechaniki ogólnej skupiał się szczególnie na współrzędnych naturalnych, środku masy, kinematyce punktu i układu sztywnego oraz statystyce. W obrębie tej ostatniej dużo miejsca poświęcał metodom wykreślnym¹²⁹. Równocześnie prowadził na Wydziale Mechanicznym PL wykład i ćwiczenia z hydromechaniki oraz statykę konstrukcji i rysunki ze statyki konstrukcji. Równolegle na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej miał wykłady i ćwiczenia z wytrzymałości materiałów i hydromechaniki¹³⁰. Ze względu na krótki okres prowadzenia zajęć jego działalność w zakresie hydromechaniki nie znalazła odzwierciedlenia w odnośnej monografii¹³¹.

Równolegle z pracą dydaktyczną posuwała się naprzód sprawa jego habilitacji. Dnia 7 czerwca 1939 roku na Radzie Wydziału odczytano pismo MWRiOP „w sprawie dokończenia habilitacji dra Vetulaniego” i zaakcepto-

¹²³ *Ibidem*, k. 18.

¹²⁴ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 25; zob. też L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 54.

¹²⁵ Z. Popławski, *Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945*, Wrocław 1992, s. 251–252, 253. Niekiedy omawiana struktura jest nazywana Katedrą Mechaniki Teoretycznej.

¹²⁶ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 20, 26–27, 73.

¹²⁷ *Ibidem*, k. 78.

¹²⁸ *Ibidem*, k. 80–81. Zob. L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 54.

¹²⁹ W. Wojtkiewicz-Rok, *Sylwetki uczonych polskich pomordowanych we Lwowie w lipcu 1941 r.*, [w:] *Każń profesorów lwowskich — lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zeb. i oprac. Z. Albert, Wrocław 1989, s. 365.

¹³⁰ *Historia szkolnictwa, oświaty i wychowania na ziemiach Odłączonych II RP — Kresach Południowo-Wschodnich*, t. 11. *Politechnika Lwowska*, oprac. J. Kowalcuk, Kraków 2013, cz. 3, s. 210, 244, 245, 248, 249, 260, 275, 281.

¹³¹ S. Juniewicz, *Budownictwo Wodne na Politechnice Lwowskiej i Wrocławskiej*, Wrocław 1987.

wano wnioszek wybitnego hydrotechnika, byłego rektora PL Maksymiliana Matakiewicza co do wyboru referentów do oceny bardzo niewielkich rozmiarów pracy habilitacyjnej poświęconej wybočeniom poziomym toru kolejowego na podłożach: płaskim, sztywnym i szorstkim¹³². W ślad recenzji Hubera z czerwca 1938 roku referenci „ze względu na szczupłość przyczynku naukowego” uznali za konieczne objęcie wnioskiem także dwóch innych opracowań: *Wybrzuszenie pionowe toru kolejowego ściskanego podłużnie traktowane elementarnie* (niewydane) oraz *Wybrzuszenie nieprzerwanego toru kolejowego traktowane z grubsza jako zjawisko quasi statyczne*¹³³. Już 14 czerwca Rada jednomyślnie podjęła stosowną decyzję. Ze względu na charakter Vetulaniego wcześniej podejmowano próby zwolnienia go z wykładu habilitacyjnego, ale sprzeciwiło się temu MWRiOP. *Veniam legendi* przyznano mu 17 czerwca. Decyzję Rady zatwierdziło ministerstwo, 31 lipca informując Vetulaniego, że został docentem mechaniki ogólnej i technicznej¹³⁴.

Równolegle trwały starania o profesurę¹³⁵. Do tak szybkiego awansu od uzyskania dyplomu inżyniera nie było wówczas przeszkód od strony prawnej¹³⁶; dodatkowo Vetulaniemu sprzyjały jego dorobek, kontakty naukowe oraz stosowny wiek. Już 3 lipca 1939 roku PL wystąpiła do ministerstwa o nadanie mu tytułu „profesora zwyczajnego mechaniki ogólnej”¹³⁷.

Część badaczy uznaje, że już latem 1939 roku został kierownikiem Katedry Mechaniki Ogólnej¹³⁸ i profesorem zwyczajnym¹³⁹. Autorzy ci nie podają jednak, kiedy stosowną decyzję podjął Prezydent RP.

Po przyjeździe do Lwowa Kazimierz nadal utrzymywał dobre kontakty z rodzeństwem. Zacieśnił też relacje z kuzynami i ciotkami zamieszkającymi wówczas we Lwowie. Co najmniej od 1939 roku mieszkał samotnie przy ulicy Obertyńskiej 31, w mieszkaniu numer 5 na drugim piętrze¹⁴⁰.

¹³² AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 56.

¹³³ *Ibidem*, k. 60–61, 63–64.

¹³⁴ *Ibidem*, k. 45, 51, 66–67. Brudnopis pisma MWRiOP do K.F. Vetulaniego został sprawdzony 22 lipca, wysłany 31 lipca i złożony do registratury 4 sierpnia 1939. Data dzienna na kopii pisma wysłanego z MWRiOP do Vetulaniego jest nieczytelna (*ibidem*, k. 65).

¹³⁵ AN, AV, sygn. 240, List K. Vetulaniego do A. Vetulaniego z 17 i 26 stycznia 1939.

¹³⁶ Szerzej na ten temat J. Jastrzębski, *Instytucja profesury zwyczajnej w polskim państwowym szkolnictwie akademickim w latach 1920–1939*, Kraków 2018.

¹³⁷ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 48–49.

¹³⁸ Na przykład T. Skarżyński, *Martyrologia, straty wojenne i okupacyjne środowiska Politechniki Lwowskiej (1918–1945)*, [w:] *Politechnika Lwowska Macierz polskich politechnik, materiały z konferencji 25–26 września 1995*, red. M. Sroczyński *et al.*, Wrocław 1995, s. 172.

¹³⁹ Na przykład Z. Popławski, *Dzieje...*, s. 282.

¹⁴⁰ Między innymi AN, AV, sygn. 240 List K. F. Vetulaniego do A. Vetulaniego 26 stycznia 1939; Archiwum Polskiej Akademii Nauk (dalej: APAN), Oddział w Poznaniu, Spuścizna Tadeusza Vetulaniego, sygn. 104, k. 145.

Ze wspomnień brata wynika, że we wrześniu Vetulani nie został wezwany do stawienia się w szeregach Wojska Polskiego¹⁴¹. Jeśli tak było, to zapewne z powodu wówczas niewielkiego znaczenia pociągów pancernych, a także jego wieku. Być może z ewidencji oficerów rezerwy skreślono go jeszcze przy okazji przenosin na stałe z Krakowa do Lwowa. Nieprzypadkowo nie ma go w wykazach strat korpusu oficerskiego w czasie II wojny światowej¹⁴².

W okresie okupacji Lwowa przez najeźdźcę ze wschodu Vetulani pełnił we Lwowskim Instytucie Politechnicznym funkcję kierownika Katedry¹⁴³ w ramach Wydziału Budownictwa Drogowo-Wodnego. Według wiedzy tej części rodziny, która mieszkała wówczas we Lwowie, Kazimierz Vetulani był „ceniony i lubiany przez studentów” polskich, ukraińskich i żydowskich¹⁴⁴. Miał też kontynuować badania naukowe¹⁴⁵. Według większości opracowań w roku akademickim 1939/1940¹⁴⁶ po weryfikacji tytułów naukowych otrzymał radziecki odpowiednik profesora zwyczajnego. Zważywszy na jego wcześniejszy dorobek i pozycję, decydującym czynnikiem przy nominacji Vetulaniego były niedobory kadrowe bolszewików. Nie ma danych, by był w tym czasie zaangażowany politycznie¹⁴⁷.

Mimo terroru okupantów utrzymywał kontakty z braćmi i siostrą pozostającymi w Krakowie¹⁴⁸ oraz z kuzynami przebywającymi we Lwowie¹⁴⁹. Mieszkał nadal pod tym samym adresem¹⁵⁰, jednak jego warunki życia nie były najlepsze. Brat Zygmunt pisał z Bagdadu do Adama Vetulaniego: „Chcia-

¹⁴¹ AN, AV, sygn. 45, A. Vetulani, *Wrześniowa tułaczka*, k. 9.

¹⁴² T. Kryśka-Karski, *Straty korpusu oficerskiego 1939–1945*, Londyn 1996, s. 453.

¹⁴³ Na przykład Z. Popławski, *Represje okupantów na Politechnice Lwowskiej*, [w:] *Lwów i lwowianie. Pamiętniki. Wspomnienia. Relacje*, oprac. J. Kowalczyk, cz. 3, Kraków 2011, s. 309.

¹⁴⁴ Za: L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 55 (też cytat).

¹⁴⁵ *prof. dr inż., kpt. rez WP II RP Kazimierz Franciszek Vetulani...*

¹⁴⁶ J. Węgierski, J. Krawczyk, *Wydział Inżynierii*, [w:] *Politechnika Lwowska 1844–1945*, red. J. Boberski *et al.*, Wrocław 1993, s. 127; R. Sroczyński, *Politechnika Lwowska macierz polskich politechnik 1844–1994*, [w:] *Księga jubileuszowa 25-lecia Wykładów Historii Nauki i Techniki prof. dr hab. Ryszarda Sroczyńskiego*, Wrocław 1997, s. 138, 153; por. np. R. Szewalski, *Politechnika Lwowska w latach wojny i okupacji (1939–1945)*, [w:] *Lwowskie środowisko naukowe w latach 1939–1945*, red. I. Stasiewicz-Jasiukowa, Warszawa 1993, s. 27; Z. Popławski, *Wykaz...*, s. 196; W. Bonusiak, *Kto zabił profesorów lwowskich?*, Rzeszów 1989, s. 99.

¹⁴⁷ Na przykład *L'vivs'ka politehnika v publikaciáh...*, s. 128–129, 542.

¹⁴⁸ Zob. AN, AV, sygn. 131 [!] Kartka Z Vetulaniego do A. Vetulaniego z 3 lutego i 14 marca 1940.

¹⁴⁹ APAN, Oddział w Poznaniu, Spuścizna Tadeusza Vetulaniego, sygn. 104, k. 148; L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 55.

¹⁵⁰ APAN, Oddział w Poznaniu, Spuścizna Tadeusza Vetulaniego, sygn. 104, k. 148, 149; Relacja L. Szargułowej z 22 października 1971, [w:] *Każń profesorów...*, s. 315.

łem do Kazika posłać paczkę żywnościową via Paryż i Rygę, ale są niesłychanie drogie [...] i to brak pewności, czy dojdzie”¹⁵¹.

Tragiczne zmiany przyniosła niemiecka okupacja. Według przekazów rodzinnych Vetulani mógł uniknąć aresztowania, do którego doszło 3 lipca — został bowiem „na czas ostrzeżony przez ukraińskich studentów, by przez parę dni najbliższych unikał okolicy swojego mieszkania i nie nocował w nim”¹⁵². Wziął jednak pod uwagę między innymi swoje kontakty z naukowcami niemieckimi¹⁵³ i włoskimi, pochodzenie przodków z kraju, który był wówczas ważnym sojusznikiem III Rzeszy, jak również uważanie się części odległych krewnych po mieczu za Niemców¹⁵⁴. Dobór osób podlegających kaźni odbywał się jednak według nieco innego klucza, niż zakładał, a koordynacja działań struktur III Rzeszy wobec naukowców lwowskich była niepełna¹⁵⁵. W trakcie aresztowania Vetulani był przekonany o swoim bezpieczeństwie. Odnosił chwilowy sukces, nie przeprowadzono bowiem przeszukania mieszkania. W trakcie schodzenia po schodach aresztowany „pogwizdywał cicho i lekceważąco”¹⁵⁶. Taka postawa wywołała brutalną reakcję eskortujących: „profesor był przez nich bity i poniżany”¹⁵⁷.

Ostatnia z prac złożonych do druku przez Vetulaniego ukazała się dziewięć lat po jego śmierci, w tomie wydanym ku czci jego mistrza Hubera. Według Edwarda Zajęca pozostawione przez uczzonego rękopisy poza *Wstępem* do rozprawy o problemie skal zostały zniszczone za sprawą hitlerowskiego okupanta¹⁵⁸.

Jak oceniano w 1938 roku, kwalifikacje teoretyczne i praktyczne pozwalały Vetulanemu „zajmować się bardzo zawiłymi i subtelnymi zagadnieniami. Przy zagadnieniach, których teoretyczne rozwiązanie jeszcze niezupełnie dojrzało, rozważa zawsze możliwości doświadczalnego rozstrzygnięcia punktów niejasnych lub spornych”¹⁵⁹. Jego dorobek wskazywał na „wielki zapał do

¹⁵¹ AN, AV, sygn. 131, List Z. Vetulaniego do A. Vetulaniego z 14 marca 1940.

¹⁵² Cyt. za: L. Maligranda, J.G. Prytuła, *op. cit.*, s. 55.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ Mieszkali oni w Rumunii. Przed II wojną światową rodzeństwo Kazimierza utrzymywało z nimi kontakty (AN, AV, sygn. 186, Materiały biograficzne rodziny Vetulanich).

¹⁵⁵ Przykładem są spóźnione poszukiwania przez niemiecki wywiad wojskowy Stanisława Piłata, zabitego w ramach lipcowego mordu (A. Kuczyński, Z. Wójcik, *Każdy profesorów lwowskich*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2015, nr 19, s. 222).

¹⁵⁶ Relacja L. Szargulowej..., s. 315. O tym, jak długo trwały rewizje, zob. też IPN Wr 587/162 K. Fiedor, *Zbrodnie popełnione na profesorach lwowskich w lipcu 1941 r.*, k. 7–8.

¹⁵⁷ Cyt. za: P. Łysakowski, *Mord na profesorach lwowskich — lipiec 1941 r.*, „Dzieje Najnowsze” 2012, nr 3, s. 74.

¹⁵⁸ E. Zajęc, *op. cit.*, s. 140.

¹⁵⁹ AAN, MWRiOP, sygn. 6366, k. 25.

pracy badawczej” oraz odpowiednie zrozumienie „konieczności współpracy badań teoretycznych i doświadczalnych”¹⁶⁰. Podczas swojej krótkiej pracy na Politechnice Lwowskiej nie zdążył wyrobić sobie tam mocnej pozycji naukowej.

Stan badań uniemożliwia obecnie wnikliwą ocenę dorobku Vetulaniego na tle porównawczym. Józef Piłatowicz nie zalicza go do wyróżniających się matematyków pracujących w okresie międzywojennym na Politechnice¹⁶¹, a według jednego z wybitnych znawców historii nauki dorobek naukowy Kazimierza Vetulaniego był mniej znaczący niż osiągnięcia w tym zakresie jego braci Tadeusza i Adama¹⁶². Niewykluczone jednak, że najważniejsze osiągnięcia Kazimierza Vetulaniego były związane z kierowaniem w czasie wojen budową pociągów pancernych i portów rzecznych.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Akademii Górniczo-Hutniczej

Protokoły posiedzeń Ogólnego Zebrania Kolegium Profesorów Akademii Górniczej, sygn.: 17/2, 17/3, 17/4.

Akta Osobowe K.F. Vetulaniego, sygn. 13/413.

Archiwum Akt Nowych

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 6366.

Archiwum Nauki PAU i PAN

Polska Akademia Umiejętności, k. 5g.

Spuścizna Adama Vetulaniego, sygn.: 45, 131, 186, 240, 322.

Archiwum Obwodowe we Lwowie

Akta studenckie K.F. Vetulaniego, sygn. 27/5/2190A.

Akta wykładowcy K.F. Vetulaniego, sygn. 27/4/107.

Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Poznaniu

Spuścizna Tadeusza Vetulaniego, sygn. 104.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Akta Osobowe K.F. Vetulaniego, sygn. WF II 121.

¹⁶⁰ *Ibidem*, k. 26.

¹⁶¹ J. Piłatowicz, *Politechnika Lwowska w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 36, 1991, nr 1, s. 25–70.

¹⁶² A. Śródka, *Uczni polscy XIX–XX stulecia*, Warszawa 1998, t. 4, s. 423.

Centralne Archiwum Wojskowe

Departament Techniczny Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I 300.41.151.

Kolekcje rękopisów, sygn. I 400.2105.

Kartoteki, sygn. MN 17.03.1932.

Oddział IV Zaopatrzenia i Komunikacji Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I 300.10.03.

Instytut Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu

IPN Wr 587/162, K. Fiedor, Zbrodnie popełnione na profesorach lwowskich w lipcu 1941 r.

Źródła publikowane

II Państwowe Liceum i Gimnazjum im. K. Szajnoch w Lwowie (nr 560) (lata szkolne 1819/1820–1938/1939). Dokumenty przeszłości, oprac. J. Kowalczuk, Kraków 2008.

Historia szkolnictwa, oświaty i wychowania na ziemiach Odłączonych II RP — Kresach Południowo-Wschodnich, t. 11. *Politechnika Lwowska*, oprac. J. Kowalczuk, Kraków 2013, cz. 3.

Piórek J., *Z protokołów Towarzystwa Matematycznego w Krakowie*, „Matematyka. Społeczeństwo Nauczanie” 1989, nr 3, s. 4–10.

Siwik A., Artymiak R., Kwiek J., „*Podejmując rozpoczęte dzieło...*” *Akademia Górnicza 1919–1939. Dokumenty*, Kraków 2014.

Więśław W., *Listy Wacława Sierpińskiego do Stanisława Ruzewicza*, „Wiadomości Matematyczne” 40, 2004.

Wspomnienia

Albiński M., *Wspomnienia o Banachu i Wilkoszu*, „Wiadomości Matematyczne” 19, 1976.

Gołąb S., *Z dziejów założenia Polskiego Towarzystwa Matematycznego*, „Wiadomości Matematyczne” 4, 1961.

Relacja L. Szargulowej z 22 października 1971, [w:] *Każń profesorów lwowskich — lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zeb. i oprac. Z. Albert, Wrocław 1989.

Romańska Z., Romański R.B., *Z przeszłości kolejnictwa w Nowym Sączu (wspomnienia)*, „Rocznik Sądecki” 15/16, 1974–1977.

Rotkiewicz M., *Mózg i błazen, Rozmowa z Jerzym Vetulanim*, Wołowiec 2015.

Opracowania

Adam Vetulani 1901–1976 Materiały z posiedzenia naukowego PAU w dniu 16 listopada 2001 r., red. R. Majkowska, Kraków 2005.

Aleksander T., *Życie społeczne i przemiany kulturalne Nowego Sącza w latach 1870–1990*, Kraków 1993.

Bagiński H., *U podstaw organizacji Wojska Polskiego 1908–1914*, Warszawa 1935.

Bonusiak W., *Kto zabił profesorów lwowskich?*, Rzeszów 1989.

Chmielewska M., *Leksykon polskich pisarzy muzycznych XX wieku*, Wołomin 2008.

Długosz J., *Polska Akademia Nauk Technicznych w Warszawie (1920–1939). Zarys dziejów, skład osobowy, osiągnięcia*, Poznań 2002.

Duda R., *Lwowska szkoła matematyczna*, Wrocław 2014.

Dzieje miasta Nowego Sącza, red. F. Kiryk, Z. Ruta, t. 3, Kraków 1996.

- Dziurzyńska E., *Adam Vetulani (1901–1976)*, [w:] *Korespondencja Adama Vetulaniego z Miroslavem Bohackiem*, oprac. E. Dziurzyńska, M. Sumova, Kraków 2017.
- Jastrzębski J., *Instytucja profesury zwyczajnej w polskim państwowym szkolnictwie akademickim w latach 1920–1939*, Kraków 2018.
- Juniewicz S., *Budownictwo Wodne na Politechnice Lwowskiej i Wrocławskiej*, Wrocław 1987.
- Kraków muzyczny 1918–1939, red. M. Drobner, T. Przybylski, Kraków 1980.
- Krawczak T., Odziemkowski J., *Polskie pociągi pancerne 1918–1939*, „Przegląd Wojskowo-Historyczny” 24, 1979, nr 4.
- Księga pamiątkowa pierwszego polskiego zjazdu matematycznego Lwów, 7–10.09.1927*, Kraków 1929.
- Księga SIMP. Pół wieku działalności mechaników polskich w przemyśle*, Warszawa 1963.
- Kuczyński A., Wójcik Z., *Każń profesorów lwowskich*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2015, nr 19.
- Leśniak J., *Nowa encyklopedia sądecka*, Nowy Sącz 2017.
- Łysakowski P., *Mord na profesorach lwowskich — lipiec 1941 r.*, „Dzieje Najnowsze” 2012, nr 3.
- Magnuski J., *Pociąg pancerny Śmiały w trzech wojnach*, Warszawa 1996.
- Maligranda L., Prytuła J.G., *Lwowscy uczeni wymienieni w przesłuchaniach Banacha w 1944 r.*, „Wiadomości Matematyczne” 2013, nr 49 (1).
- Marmon W., *Vetulani Tadeusz*, [w:] *Słownik biograficzny historii Polski*, t. 2. L–Ż, Wrocław-Kraków 2005.
- Ostrówka A.J., *Pociągi pancerne Wojska Polskiego 1918–1939*, Toruń 2013.
- Piłatowicz J., *Politechnika Lwowska w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 36, 1991, nr 1.
- Piłatowicz J., *Ruch stowarzyszeniowy inżynierów i techników polskich do 1939 r.*, t. 2. *Słownik polskich stowarzyszeń technicznych i naukowo-technicznych do 1939 r.*, Warszawa 2005.
- Popławski Z., *Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945*, Wrocław 1992.
- Popławski Z., *Represje okupantów na Politechnice Lwowskiej*, [w:] *Lwów i lwowianie. Pamiętniki Wspomnienia Relacje*, oprac. J. Kowalczyk, cz. 3, Kraków 2011.
- Popławski Z., *Wykaz pracowników naukowych Politechniki Lwowskiej w latach 1844–1945*, Kraków 1994.
- Przeniosło M., *Matematycy polscy w dwudziestoleciu międzywojennym. Studium historyczne*, Kielce 2011.
- Rakowski A., *Kategorialna percepcja wysokości dźwięku w muzyce*, Warszawa 1978.
- Sanok. *Dzieje miasta*, red. F. Kiryk, Kraków 1995.
- Schenk D., *Noc morderców. Każń polskich profesorów we Lwowie i holokaust w Galicji Wschodniej*, Kraków 2011.
- Skarżyński T., *Martyrologia, straty wojenne i okupacyjne środowiska Politechniki Lwowskiej (1918–1945)*, [w:] *Politechnika Lwowska Macierz polskich politechnik, materiały z konferencji 25–26 września 1995*, red. M. Sroczyński et al., t. 1, Wrocław 1995.
- Skrzyński T., *Aktywność Tadeusza Banachiewicza na posiedzeniach walnych i w pracach Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1919–1952*, „Studia Historyczne” 58, 2015, nr 3.
- Słownik biograficzny matematyków polskich*, red. S. Domaradzki, Z. Pawlikowska-Brożek, D. Węglowska, Tarnobrzeg 2003.
- Słownik biograficzny polskiej służby zagranicznej 1918–1945*, oprac. K. Smolana, Warszawa 2007, t. 1.

- Sroczyński R., *Politechnika Lwowska macierz polskich politechnik 1844–1994*, [w:] *Księga jubileuszowa 25-lecia Wykładów Historii Nauki i Techniki prof. dr hab. Ryszarda Sroczyńskiego*, Wrocław 1997.
- Syrwid R., „Ambasadorka Watykanu”, czyli Cecylii Vetulani potyczki z władzą ludową. *Nieznany list do Komisji Kultury Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie z 1955 roku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2 (276), 2012.
- Szewalski R., *Politechnika Lwowska w latach wojny i okupacji (1939–1945)*, [w:] *Lwowskie środowisko naukowe w latach 1939–1945*, red. I. Stasiewicz-Jasiukowa, Warszawa 1993.
- Śródka A., *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. 4, Warszawa 1998.
- Tatarkiewicz K., *Uwagi o historii dwóch wieków mechaniki w Polsce*, [w:] *Matematyka polska w stuleciu 1851–1950. Materiały z IX Ogólnopolskiej Szkoły Historii Matematyki. Międzyzdroje 5–9 czerwca 1995*, red. S. Fudali, Szczecin 1995.
- Vetulani K.F., *O strugach cieczy*, odbitka z „Czasopisma Technicznego”, Lwów 1933.
- Vetulani K.F., *Orzeczenie techniczne o użyteczności kamienia z Mogielnicy da celów komunikacyjno-budowlanych*, Warszawa 1931.
- Vetulani K.F., *W sprawie wybożenia*, odbitka z „Czasopisma Technicznego”, Lwów 1930.
- Walczak M., *Ludzie nauki i nauczyciele podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*, Warszawa 1995.
- Węgierski J., Krawczyk J., *Wydział Inżynierii*, [w:] *Politechnika Lwowska 1844–1945*, red. J. Boberski *et al.*, Wrocław 1993.
- Wojtkiewicz-Rok W., *Sylwetki uczonych polskich pomordowanych we Lwowie w lipcu 1941 r.*, [w:] *Każń profesorów lwowskich — lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zeb. i oprac. Z. Albert, Wrocław 1989.
- Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919–1967*, Kraków 1970.
- Zając E., *Vetulani Roman (1849–1908), pedagog, autor podręczników szkolnych, organizator pracy oświatowo-patriotycznej*, [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej. Suplement*, red. K. Szmyd, Rzeszów 2015, s. 140–141.
- Zakrzewski L., *Pociągi pancerne z Warsztatów Głównych w Nowym Sączu*, [w:] *Kolejarze polscy dla niepodległej ojczyzny*, Kraków 2018.

Netografia

Prof. dr inż., kpt. rez WP II RP Kazimierz Franciszek Vetulani, <https://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/109898#book> (dostęp: 4.04.2019).

Inne

- Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938.
- Kryśka-Karski T., *Straty korpusu oficerskiego 1939–1945*, Londyn 1996.
- Księga adresowa miasta Krakowa i województwa krakowskiego 1932*, Kraków 1932.
- L'viv's'ka politehnika v publikaciâh (1844–2013) bibliografičnij pokažčik*, red. Ī. Bêlous, O. Šiški, L'viv 2014.
- Ranglisten des Kaiserlichen und Königlichlichen Heeres 1918*. Abgeschlossen mit Personalverordnungsblatt nr 40/18, Vien 1918.
- Rocznik oficerski rezerw 1934*, reprint, Warszawa-Londyn 2003.

Wielka księga adresowa stoł. król. miasta Krakowa, Kraków 1925.

Z życia i działalności Adama Vetulniego 1901–1976. Katalog wystawy, Kraków 2001.